

Anders Hagström (augusti 2010)

Mordet på Trotskij

”Förutom Trotskij själv finns inga betydande politiska gestalter i trotskiströrelsen. Är Trotskij borta kommer hotet att elimineras”. Enligt Anatolij Sudoplatov, ansvarig för organiserandet av mordet på Trotskij, motiverade Stalin på detta vis sitt beslut att låta mörda sin fränaste motståndare.

Han och säkerhetspolisens chef Berija hade kallats till ett möte med Stalin en dag i mars 1939 där Sudoplatov föreslogs som till biträdande chef för säkerhetspolisens utlandsbyrå av Berija med ansvar för alla antitrotskistiska operationer.

”Trotskij bör elimineras inom ett år, innan kriget ofrånkomligen bryter ut.” förklarade Stalin för Sudoplatov och Berija och fortsatte: ”En sak bör vi ha lärt oss av erfarenheterna i Spanien. Är inte Trotskij eliminerad när imperialisterna angriper Sovjetunionen kommer vi inte att kunna lita på våra allierade i den internationella kommuniströrelsen. Är de tvungna att handskas med infiltrerande trotskistiska förrädare kommer de att ha stora svårigheter att fullgöra sin plikt att destabilisera våra fienders hemmafronter genom sabotage och gerillakrig-föring.”

Även om detta var rent nonsens – eller rättare sagt, som det såg ut i Stalins huvud – är det uppenbart att Stalin fortfarande betraktade Trotskij som ett formidabelt hot, trots att den senare befann sig i exil i Mexiko.

Det kan förefalla paradoxalt. Hans regim hade ju besekrat den opposition för vilken Trotskij varit en av de främsta ledarna, skickat honom i landsflykt, omgett honom med infiltratorer, spioner, och provokatörer, först deporterat och sedan fysiskt likviderat hans anhängare i Sovjetunionen – även utanför dess gränser som i fallet med Trotskijs sekretare Rudolf Klement var huvudlösa kropp fiskats upp ur Seine.

Men uttrycket lyder, som man känner sig själv känner man andra. Stalins väg till makten hade varit fylld av alltmer stegrat våld mot verkliga och inbillade fiender till dess våldet institutionaliserats i en gigantisk apparat för åsiktskontroll och bestraffning. Knappast tecken på en diktator som kände sig säker på sin maktställning.

Stalin, som enligt såväl Sudoplatov som andra källor såg till att hålla sig fortlöpande informerad om den trotskistiska rörelsen, fruktade uppenbarligen Trotskijs inflytande – ett inflytande som han själv stärkt genom att inte minst utpeka honom som en av de huvudanklagade i de stora Moskva-processerna mot revolutionens tidigare ledare där de erkänt de mest groteska brott och avrättats. Som den enda som befann sig på fri fot hade Trotskij öppet antagit utmaningen och slitit anklagelserna i stycken och visat att det bara var lögner hopkokade av en säkerhetspolis som till råga på allt trasslat in sig i sina egna lögner.

Det skulle dock krävas två attentatsförsök innan Stalins diktat verkställdes.

Det första attentatet, natten mellan den 23 och 24 maj 1940, misslyckades. Utklädda i polisuniformer hade ett tjugotal män tagit sig in i Trotskijs befästa hus i Coyoacán, då en by i utkanten av södra Mexico City, överraskat vakterna och avlossat över tvåhundra skott. Bl a hade de beskjutit det sovrum där Trotskij och hans hustru Natalja befunnit sig. Trotskijs sekreterare Robert Sheldon Harte som öppnat den låsta grinden så att attentatsmännen kunnat ta sig in fördes bort och återfanns ett tag senare mördad, avrättad i sömnen. Något som ledde till spekulationer om att Harte varit i maskopi med attentatsmännen. Trotskij däremot vägrade att tro att Harte var medskyldig och betraktade honom som ytterligare en i raden av hans

sekreterare – den åttonde i ordningen – som fallit offer för Stalin och hans mordiska säkerhetspolis.

Det andra attentatet lyckades dock. Den 20 augusti 1940 anlände ”Frank Jacson” till Trotskijs befästa hus. Som älskare till Trotskijs tidigare sekreterare och vän till familjen, Sylvia Ageloff, betraktades han som en ganska politiskt lättviktig figur av de människor som omgav Trotskij, en affärsman med vissa sympatier för Fjärde Internationalen. Men ”Jacson” var i själva verket Ramón Mercader, agent för den sovjetiska säkerhetspolisen och veteran från det spanska inbördeskriget.

Med sig hade han ett manuskript till en politisk text som han tidigare visat Trotskij och som han påstod att han omarbetat på Trotskijs inrådan. Trotskij ledsagade ”Jacson” till sitt arbetsrum och slog sig ner för att läsa.

Medan Trotskij försjönk i pappersbunten gick ”Jacson” till verket. Som tillhygge använde han en ishacka. Han hade hoppats att döda Trotskij och undkomma. Men slaget blev inte omedelbart dödande antagligen därför att Mercader, vars nerver var i dallring, blundade när han utdelade slaget. Trotskij gav till ett skri av smärta och häpnad, ett skri som Mercader senare påstod att han aldrig skulle glömma, och attackerade sin mördare och lyckades få honom att släppa ishackan. Trotskijs tillskyndade livvakter övermannade snabbt Mercader samtidigt som hans medkonspiratörer, som väntat i närheten snabbt gav sig av från platsen.

Trotskij fördes till sjukhus. där han opererades, men förgäves. Efter flera timmars kamp med döden avled han på kvällen den 21 augusti. Hans sista medvetna ansträngning att formulera sig politiskt, som skrevs ned av hans sekreterare Joseph Hansen, var riktade till sina politiska meningsfränder: ”...säg våra vänner...jag är säker på...på seger...för Fjärde Internationalen...gå vidare.”

Isaac Deutscher, författare till första stora biografien över Trotskij, berättar:

”Den 22 augusti följdes Trotskijs kista, i enlighet med mexikansk sed, av en långsam begravningsprocession, som gick längs Mexicos Citys huvudgator och även genom arbetarförstäder, där trasklädda, barfota och tysta människomassor kantade processionsvägen. Amerikanska trotskister ville föra kroppen till USA, men utrikesministeriet nekade till och med den döde visum. I fem dagar låg kroppen på lit de parade och ungefär 300 000 män och kvinnor defilerade förbi...”

På gatorna hördes ”Grand Corrido de Leon Trotsky”, en folklig ballad skriven av en okänd poet:

*Döende låg Trotskij
från kvällen till morgonen
lönnmördad för att ha planlagt
att hämnas nu eller senare*

*Sent en tisdag fullbordades
det ödesdigra drama
som upprört hela landet
och alla i huvudstaden*

Några dagar senare, den 27 augusti, kremerades kroppen och askan begrovs i den ”lilla fästningen” i Coyoacán som utgjort Trotskijs sista bostad. En vit sten ställdes på graven. Över den vajade en röd flagga.

Pravda, tidningen vars namn betydde sanning men nu var en megafon för diktatorns smutsiga lögner, omnämnde mordet på Trotskij den 24 augusti under rubriken ”*En internationell*

spions död” och påstod att det var en av hans anhängare som utfört attentatet. Tidningen påstod även att Trotskij varit *”agent för utländsk underrättelseverksamhet och internationell spion*” redan 1921, dvs mitt under brinnande inbördeskrig när han som Röda Arméns grundare och ledare spelade en nyckelroll för den unga sovjetstatens överlevnad.

Det är svårt att tro att många svalde de groteska lögnerna. Wolfgang Leonhard, som levde som flykting i Moskva träffade en annan flykting som berättade för honom att en av hans arbetskamrater sagt till honom att kvällens så kallade folkfest i stadens kulturpark *”säkert anordnats på grund av Trotskijs död*”. Leonhard kunde inte låta bli att med intresse notera det faktum att en arbetare årtal efter att Trotskij landsförvisats från Sovjetunionen *”inte trodde på den officiella versionen om Trotskijs död*” och tilltrorde Stalin att låta fira Trotskijs död med en fest.

Mercader dömdes till 20 års fängelse, men det skulle dröja ända till 1950 innan hans verkliga identitet fastställdes. Han frigavs 1960 och begav sig via Kuba till Moskva. Vid en hemlig ceremoni i Kreml 1961 utnämndes han till *”Sovjetunionens hjälte*” och tilldelades *”Leninorden*” för *”heroism och mod*” i genomförandet av ett *”speciellt uppdrag*” som mordet på Trotskij diskret rubricerats.

Ironiskt nog hade Trotskij redan börjat misstänka att han inte hade långt kvar oavsett hotet från Stalins säkerhetspolis. I en kort text rubricerad *”Testamente*” hade han noterat den 27 februari 1940 att *”mitt höga (och fortfarande stigande) blodtryck lurar de som är nära mig om mitt verkliga tillstånd. Jag är aktiv och förmögen att arbeta men slutet är uppenbart nära*”. I stort sett upprepade han samma funderingar några månader senare, med tillägget att ifall han skulle hotas av långt utdragen invaliditet *”då reserverar jag rätten att själv bestämma tidpunkten för min död*”. En tankegång som varken var ny eller originell bland hans generation av revolutionärer. Det är bara att tänka på Lenins reaktion inför nyheten om Paul och Laura Lafargues – Marx´ dotter – självmord vid sjuttio års ålder 1911.

Men han hade fått de fem år han hoppats på!

I sin så kallade dagbok hade han nämligen skrivit den 25 mars 1935:

”Rakovskij var praktiskt taget min sista kontakt med den gamla revolutionära generationen. Efter hans kapitulation finns det ingen kvar. Även om min korrespondens med Rakovskij upphörde, på grund av censur, vid tiden för min deportation, har inte dess mindre bilden av Rakovskijs förblivit en symbolisk länk med mina gamla vapenbröder.

Nu finns ingen kvar. Under lång tid har jag inte kunnat tillfredsställa mitt behov av att utbyta idéer och diskutera problem med någon annan. Jag är reducerad till att föra en dialog med tidningar, eller snarare genom tidningarna med fakta och uppfattningar.

Och ändå uppfattar jag det arbete som jag nu är engagerad i, trots dess extremt otillräckliga och fragmentariska karaktär, som det viktigaste i mitt liv – viktigare än 1917, viktigare än inbördeskrigets tid eller någon annan.

*För tydlighetens skull skulle jag formulera det så här. Hade jag inte varit närvarande i Petersburg 1917 hade Oktoberrevolutionen ändå ägt rum – på villkor att Lenin varit närvarande och i ledningen. Om varken jag eller Lenin hade varit närvarande i Petersburg hade det inte ägt rum någon Oktoberrevolution: Bolsjevikpartiets ledarskap hade förhindrat den från att äga rum – om detta har jag inte det minsta tvivel! Om Lenin inte befunnit sig i Petersburg tvivlar jag på ifall jag skulle kunde ha övervunnit bolsjevikledarnas motstånd. Kampen med *”trotskismen*” (dvs med den proletära revolutionen) skulle ha tagit sin början i maj 1917 och revolutionens utgång hade varit osäker. Men jag upprepar, förutsatt Lenins närvaro skulle Oktoberrevolutionen ha segrat ändå. Samma sak kan i stort sägas om*

inbördeskriget, även om Lenin vacklade och plågades av tvivel under dess första period, i synnerhet vid tidpunkten för Simbirsk och Kazans fall. Men detta var tveklöst en tillfällig sinnesstämning som han troligen aldrig erkände för någon utom mig.

Därför kan jag inte tala om mitt arbetes "oersättlighet" ens under perioden 1917 till 1921. Men nu är mitt arbete "oersättligt" i ordets fulla innebörd. Det finns ingen arrogans alls i detta anspråk. De två internationernas kollaps har ställt problem som ingen av ledarna för dessa internationaler är överhuvudtaget är utrustade att lösa. Mitt personliga ödes växlingar har konfronterat mig med detta problem och beväpnat mig med viktig erfarenhet för att handskas med det. Det finns nu ingen utom jag att genomföra uppdraget att väpna en ny generation med den revolutionära metoden över huvudena på ledarna för den Andra och Tredje internationalen. Och jag är fullständigt ense med Lenin (eller snarare Turgenev) att den värsta synden är att vara över 55 år gammal! Jag behöver åtminstone fem år av oavbrutet arbete för att garantera successionen."

Redan då hade Trotskij som en av de viktigaste ledarna för den sovjetiska Vänsteroppositionen och som deporterats från Sovjetunionen 1929 i ett försök av Stalin att isolera honom, tagit initiativ till att samla Vänsteroppositionens utländska meningsfränder. Vilket inte var någon lätt uppgift, trängd och förtalad som den var av sina motståndare och formade av sina erfarenheter från den kommunistiska rörelse som under större delen av 20-talet präglats av splittring och oupphörliga fraktionsstrider – i sig en reaktion på rörelsens desorientering – fram till dess stalinismens blytung monolitism kvävde varje uns av självständighet.

Trotskij hade initierat den internationella Vänsteroppositionens omorientering efter stalinismens katastrofala bidrag till nazismens seger i Tyskland 1933, bort från perspektivet på reform av Kommunistiska internationalen och Sovjetunionen till perspektivet på att skapa en ny revolutionär international och förespråka en politisk revolution i syfte att störta den stalinistiska diktaturen i Sovjetunionen.

De "fem år av oavbrutet arbete" som följde var dramatiska: Spanien där den djupa radikaliserings kulminerade under 1936 i ett inbördeskrig med revolutionära övertoner, för att strypas av stalinisterna; Frankrike där folkfronten vann valet 1936 buren på en våg av radikaliserings som övergick i demoralisering till följd av folkfrontpartiernas reformistiska feighet; Moskvaprocesserna och "Den stora terrorn" som även innebar det fysiska likviderandet av resterna av den trotskistiska oppositionen i Sovjetunionen; Nazismens territoriella expansion och pakten mellan Hitler och Stalin som styckade Polen och signalerade det andra världskrigets utbrott.

Mer än en revolutionär tappade fotfästet och orienteringen, demoraliserades eller helt enkelt gav upp under trycket av den malström av reaktionära triumfer som följde arbetarklassens många nederlag under senare delen av 30-talet. Perspektivet på en ny kämpande revolutionär international som sett så lovande ut i början av 30-talet såg allt mer ut som en hägring i avlägset fjärran.

Man behöver inte vara okritisk eller glorifiera Trotskij för att konstatera att han hade rätt. Hans insats var "oersättlig" i ordets fulla innebörd: Utan hans oförtröttliga insats är det långt ifrån sannolikt att Fjärde Internationalen grundats 1938.

Mer om mordet på Trotskij:

Lynn Walsh: [Mordet på Trotskij](#) (artikel)

Sudoplatov: [Sovjetisk spionchef om mordet på Trotskij](#) (utdrag ur bok)

Julián Gorkin: [Mordet på Trotskij](#) (bok)